

Hlavní téma:

SPRAVEDLIVĚJŠÍ SPOLEČNOST - ILUZE NEBO VÝZVA?

(Osudy a možnosti socialismu)

[... Prof.dr. Ladislav Hejdánek z Katedry filosofie Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy, který promluví o možnostech socialismu v 21. a 22. století.]

01

Sešli jsme se na půdě, která není neutrální: jde o půdu jakýchsi zbytků, mohli bychom snad říci „ostatků“ kdysi pozoruhodného společenství zejména mladých lidí, studentů, kteří se tím či oním způsobem hlásí ke křesťanství, vždycky podporovaného „staršími přáteli“. (V Anglii se nazývá SCM - „studentské křesťanské hnutí“, a to podobně jako my náleží do světové organizace s centrem ve Švýcarsku - WSCF - World Student Christian Federation, Fédération Universelle des Étudiants Chrétiens). Ideově se toto společenství tradičně nesoustřeďuje ani na základ konfesní a dogmaticko teologický, ani na působení jen „osvětové“ a charitativní, ale na křesťanskou orientaci a aktivní působení ve společnosti, vůbec ve světě. A právě u nás se proto Akademická YMCA vyznačovala velmi aktivním (někdy až aktivistickým) vztahem k aktuální společenské a politické situaci jak doma, v republice, tak i v okolním světě.

02

Zároveň jde o „retreat“. To slovo má v angličtině více významů, a některé se nám tu nebudou hodit. Rozhodně by nemělo jít o žádný útěk ani ústup, žádné zalézání do nějakého útulku či útočiště, ani o zalézání z toho dnešního „labyrintu světa“ do jakéhosi soukromého „ráje srdce“ (lusthauzu srdce), jak si to i dnes mnozí křesťané stále představují. Retreat ovšem skutečně znamená jakýsi „krok zpět“, tedy „couvání“. Patočka, který už před válkou a opět znovu po válce stál vždycky dost blízko AY a kterého jsem poznal hned na první konferenci AY, které jsem se zúčastnil, dal slovu „couvání“ zvláštní, dokonce velmi podstatný nový smysl: podle něho filosof jde vpřed, když couvá. Myslím, že právě tohoto významu můžeme použít pro toto naše setkání: sešli jsme se sem, abychom v myšlenkách trochu „zacouvali“ a podívali se do minulosti, ale jen proto, abychom tak mohli učinit nový krok kupředu. Jde o jakési usebrání, jeho smyslem a cílem je nová aktivita. Aspoň by tomu tak mělo být.

03

Tématem letošního jarního retreatu tedy rozhodně není a nemělo by být nic „objektivního“ a „objektivizujícího“, tedy nějaké vymezení a posuzování „socialismu“ z distance pozorovatele. Hlavním, ústředním tématem je „úsilí a spravedlivější společnost“, a teprve odtud a s pomocí tohoto měřítka se máme kritickým zrakem podívat na „osudy“, tedy dosavadní minulost různých socialistických pokusů o takovou spravedlivější společnost, a já jsem dostal nezávidění hodnou úlohu říci něco o budoucnosti, a aby nebylo pochyb o tom, že nejde o nějaký odhad, jak dopadnou u nás a třeba i v celé Evropě volby příští i přespříští, připsali jste tam nejspíš ironicky to 21. a dokonce 22. století. Jsem vám za to docela vděčen, protože už jen z tohoto důvodu nikdo ode mne nemůže očekávat nějakou prognózu budoucího „vývoje“. Vždycky, když se nějaká budoucnost stává pro nás velmi důležitou, jde - a musí jít - na prvním místě o nás, tj. o to, co s těmi trendy a tendencemi můžeme, musíme a máme udělat, jak se zachováme, jaké hlavní kroky si důkladně promyslíme a sami sobě uložíme a jak jim budeme věrni, děj se co děj. Odhady mají jistě svou důležitost, nemůžeme si své programy vymýšlet nazdařbůh, bez ohledu na tzv. realitu, ale nemůžeme a nesmíme se jen předem, a tedy nekriticky přizpůsobovat tomu, co se z minulosti tlačí do přítomnosti a do budoucnosti, ale musíme být připraveni na to, jak na důležitých, citlivých místech svobodně, ale promyšleně, tj. kriticky zasáhnout do chodu věcí. - To slovo „kritický“ se nám tu bude stále opakovat.

04

Sám socialismus vznikl jako kritika dané společnosti, ale zároveň i jako tlak na změnu daného stavu, tj. na jeho reformy, eventuálně na změny revoluční. Tento poslední rozdíl spočívá v tom, že

jsou odmítány jen některé stránky či složky existujícího společenského pořádku, anebo že je tento pořádek odmítán jako takový, tj. nejen v projevech, ale až do těch „kořenů“ (odtud užití slova „radikální“). Taková „radikalnost“ je ovšem možná jen v teorii, přesněji v ideologii, ve skutečnosti není nikdy možné založit nějaký nový druh pořádku bez navázání na to, co už existuje. Nedbat na to, že v každé společnosti je nějaký typ spojitosti či kontinuity nezbytný, znamená odmítání každého řádu vůbec (to je smyslem termínu „anarchismus“), a toho vlastně nelze prakticky dosahovat jinak než ničením toho, co je; odtud tendence anarchistů k násilí a k terorismu, tedy k zásadnímu odmítání jakýchkoli prostředků pouhého napravování věcí. I když bývá někdy anarchismus počítán mezi krajní typy socialismu, je to po mém soudu chyba, protože takřka apriorním předpokladem každého socialismu je uznávání člověka jako společenské bytosti a tedy také uznávání potřeby společnosti a nějakého společenského pořádku. Anarchistické tendence provázely budování všech společenských pořádků už od nejstarších forem lidského spoluzití ve větších skupinách než pouhých kmenech ovšem i tam platil nutně nějaký řád, ale jeho neuznávání a porušování bylo rychle trestáno vyloučením z kmene. Anarchismus může tedy v některých případech socialismus provázet, ale nikdy se nemůže stát jedním typem socialismu, neboť ten je vázán na určitou poměrně pokročilou dobu evropských společností. Můžeme samozřejmě ve starších dobách vidět jakési náznaky a prvotní rysy pozdějších forem socialismů a socialistických hnutí, ale tak je tomu přece vždycky. A tak se musíme nějak zorientovat a rozhodnout, od jaké chvíle už budeme mluvit o nějakém skutečném socialismu. Bude to ovšem záviset na nás, tj. na každém z nás, a to znamená na našem pojetí socialismu. Tím se nyní nehodlám zabývat a vyložím své pojetí. Po mém soudu skutečný socialismus začíná teprve tam, kde se začíná v evropských novověkých dějinách ustavovat a proti starým politickým pořádkům a formacím prosazovat tzv. moderní demokratičnost. Slovo je původně řecké, ale mezi starými řeckými demokraciemi (a pak demokratickým Římem) na jedné straně a moderní demokratizací je veliký rozdíl, a ten spočívá především v tom, že ty moderní demokracie vznikají v úzké souvislosti s reformací a s novým chápáním víry a křesťanství vůbec.

05

06

07

Přípravné poznámky

01

Židovsko-křesťanské kořeny: 1) důraz na otevřenost v přijímání příchozích, 2) důraz na neznámého bližního, který je v nesnázích, 3) důraz na to, abychom my byli bližními těm druhým, 4) výslovné rozšíření „příbuzenství“ - kdo je mým bratrem a mou sestrou

02

myšlenka „světového reform[ač]ního hnutí“ - Rádlovo rozšíření proti obvyklému chápání; ale jistý závažný nedostatek: jde jen o evropský Západ, ne o celý svět;

03

problém orientace v komplikovaném a velmi často chaotickém světě - nutnost navazovat, učit se, ale zároveň musíme být kritičtí a být vždy připraveni revidovat svou orientovanost, ukáže-li se jako vadná - zejména se nenechat strhnout výmluvnými a demagogickými ideologiemi

04

Demokracie a její problémy: v roce 1991 zazněla v Karolínu při jmenování nových profesorů z úst našeho předního psychiatra dost povážlivá informace. Připomeňme si ji: jedna třetina našich občanů je oligofrení, každý sedmý je debil, a více než polovina občanů je co do inteligence pod průměrem. Uvědomujeme si dostatečně, jaké možnosti se tu otvírají pro demagogii a demagogy? (Původně to znamenalo „vůdce lidu“.)

05

Rádl jednou vyslovil velmi silně (Sociální demokracie a náboženství, 1924, str. 38), že „Práva chudého člověka na plnou hospodářskou rovnost s bohatými jsou tak svatá, že žádná víra není správná, která přímému uznání jejich se vyhýbá.“

06

Socialismus v historickém smyslu vznikl jako reakce na kapitalismus, tj. na nadále neudržitelné společenské poměry, jaké nastaly v nejpokročilejších evropských společnostech s počátkem industrializace a kolonizace. Zároveň však platí, že významným způsobem navazoval na celou řadu starších hnutí, vyvolaných utlačováním a vykořisťováním

07

Nebudu tady před vámi rozvíjet žádný scénář budoucího vývoje ničeho, ani naší euro-americké civilizace, ani křesťanství a křesťanských církví, a už vůbec ne budoucího vývoje socialismu, ať už v jakémkoli pojetí.

08

Židovsko-křesťanské kořeny: 1) důraz na otevřenost v přijímání příchozích, 2) důraz na neznámého bližního, který je v nesnázích, 3) důraz na to, abychom my byli bližními těm druhým, 4) výslovné rozšíření „příbuzenství“ - kdo je mým bratrem a mou sestrou

09

myšlenka „světového reform[ač]ního hnutí“ - Rádlovo rozšíření proti obvyklému chápání; ale jistý závažný nedostatek: jde jen o evropský Západ, ne o celý svět;

10

problém orientace v komplikovaném a velmi často chaotickém světě - nutnost navazovat, učit se, ale zároveň musíme být kritičtí a být vždy připraveni revidovat svou orientovanost, ukáže-li se jako vadná - zejména se nenechat strhnout výmluvnými a demagogickými ideologiemi

11

Demokracie a její problémy: v roce 1991 zazněla v Karolínu při jmenování nových profesorů z úst našeho předního psychiatra dost povážlivá informace. Připomeňme si ji: jedna třetina našich občanů je oligofrenií, každý sedmý je debil, a více než polovina občanů je co do inteligence pod průměrem. Uvědomujeme si dostatečně, jaké možnosti se tu otvírají pro demagogii a demagogy? (Původně to znamenalo „vůdce lidu“.)

12

Rádl jednou vyslovil velmi silně onu původně prorockou a poté Ježíšovu preferenci chudých, slabých, ponížených, trpících atd., ale použil pro to novodobého, vlastně „moderního“ kontextu, když řekl: „Práva chudého člověka na plnou hospodářskou rovnost s bohatými jsou tak svatá, že žádná víra není správná, která přímému uznání jejich se vyhýbá.“ (Soc.demokr. a náboženství, 1924).

13

Odpor proti socialismu může být založen na dvojnásobném východisku: a) buď je považován za nespravedlivý, tj. je v rozporu se spravedlností – a spravedlnost je jinak uznávána; b) anebo je považován za neuskutečnitelný, ať už proto, že je nespravedlivý (a spravedlnost je uznávána), nebo že sama spravedlnost je relativizována resp. popírána (event. převáděna na něco jiného).

14

Mluvit dnes a zejména u nás o „socialismu“ znamená okamžitě se dostat doprostřed ideologických půtek a sporů, plných nejasných myšlenek a předsudků. Jediným lékem je jistá domluva o významu toho slova, abychom mluvili o „těže“ věci. Ale říci něco o budoucnosti socialismu, to předpokládá ještě jakýsi významný krok navíc: nepůjde jen o vymezení významu slova, nýbrž o zaujetí jasného a zřetelného vztahu k socialismu. Nejde tu totiž o odhad nějakých trendů a tendencí, tj. o jakousi „prognózu“, spočívající v protahování již existujících setrvačností do jinak prázdné budoucnosti. Budoucnost socialismu (podobně jako budoucnost umění nebo třeba filosofie) spočívá v tom, jakým způsobem si tyto útvary, tato hnutí, tyto aktivity zachovají, nebo ještě spíše jaké nové si dokáží vytvořit ve vztahu k budoucnosti. O tom nemusí - a já jsem přesvědčen, že nebude - rozhodovat minulost, to znamená dosavadní podoba všeho toho, čemu se říká a říká, eventuálně co se samo k tomu hlásí a co samo o sobě říká, že je socialistické a že je tím pravým „socialismem“.

15

Po mém soudu je pro hodnocení a tedy také samo vymezení „socialismu“ rozhodující jeho vztah k demokracii a demokratismu; ovšem také v tomto druhém případě je nesnáz veliká, neboť také

zde se ocitáme ve spleti různých pojetí, která nemůžeme jen tak položit vedle sebe a zahrnout je pod jeden název. Zatímco o socialismu lze mluvit teprve přibližně od , o demokracii víme, že je vynálezem starých Řeků a že byl tento vynález později převzat v počátcích Říma. Demokracie je tedy jakoby starší než socialismus, ale je nepochybné, že socialismus vznikl na základech některých evropských společností, které navazovaly na antické demokracie a které se samy začínaly demokratizovat. Tyto novodobé evropské demokratizační tendence však byly proti těm antickým významně ovlivněny a přímo inspirovány nábožensky, přesněji řečeno biblicky, reformačně.

16

V mém pojetí (které jsem držel po dlouhá desetiletí i před listopadem) je socialismus domyšlení demokracie a demokratického demokratického do sociálních důsledků. Socialismus, který ruší své demokratické předpoklady, svou takřkajíc „základnu“, přestává být skutečným socialismem. To, v čem jsme po válce (po druhé světové válce) žili, byl deviovaný a degenerovaný socialismus, čili jinak: nebyl to skutečný socialismus. Socialismus bez demokracie a demokratičnosti přestává být socialismem; vnějším dokladem toho je třeba termín „lidová demokracie“, který zbytečně, redundantně zdvojeným zdůrazněním „lidu“ a „lidovosti“ de facto popírá jak demokracii, tak lid a lidovost. Slovo DÉMOS a „demokracie“ bylo zachováno, ale aby nedocházelo k omylům, musela se ústavně zakotvit vláda jediné strany, která sice byla masová (nejen většinová), ale byla zorganizována přísně hierarchicky, takže vposledu vždy rozhodoval ÚV, formálně čas od času legitimovaný přísně zorganizovanými stranickými sjezdy. Podobně bylo v satelitních zemích zachováno slovo „socialismus“, ale všichni se školili v „dějinách VKSb“, aby bylo jasno, že cílem je tvrdá bolševizace v boji za komunismus, za komunistickou společnost. Ze všech těchto a mnoha jiných důvodů je třeba se nenechat vléci různými slovy a hesly, názvy a otřelými průpovídkami, ale postarat se o to, aby chom vždycky šli „k věci“.

17

Chápu socialismus jako určité teoretické i praktické zaměření na posílení spravedlnosti a maximální omezení nespravedlností dané společnosti. Na jménu „socialismus“ netrvám, můžeme se klidně vrátit k starému termínu „vyšší spravedlnost“: socialista je tedy ten, kdo lační a žízni po spravedlnosti, a to nejen pro sebe, ale především a na prvním místě pro druhé, zejména pak pro „chudé“, neboť chudoba je nespravedlivým údělem a je třeba s tím něco dělat. Tím prvním, co je povinností každého rodičího se socialisty, je něco jako probuzení ze spánku a otevření očí: je třeba vidět, kde ti chudí jsou, co to je skutečná chudoba a jaké jsou hlavní překážky toho, aby ta nejhorší chudoba mohla být překonávána. A v tomto smyslu je „socialismus“ jako úsilí o překonávání nejrůznějších podob nespravedlností záležitostí velmi starou. A odedávna představuje protiklad či protipohyb proti všem pokusům o nadvládu jedněch na druhými, ať už získanou hrubou silou nebo chytrostí a chytráctvím, spojeným s podváděním a „oblbováním“ těch druhých, obvykle většiny.

18

V dlouhých dějinách usilování o vyšší, tj. lepší spravedlnost došlo k uplatňování celé řady „teoretických“ vynálezů, z nichž některé se osvědčily, zatímco jiné nikoli nebo jen málo. Největšími nepřáteli takového usilování, kterých bylo vždycky hodně, nebyli lidé, kteří se veřejně a cynicky stavěli proti spravedlnosti (a zdůvodňovali nespravedlnosti jako něco naprosto nezbytného), nýbrž naopak lidé, kteří trvali na daném stavu, kterému říkali „spravedlivý“ a který chtěli všemi silami a za použití jakýchkoli nespravedlností zachovat, který chtěli „konzervovat“.

19

Nejsem ekonom, jen jsem si v době studií četl Gida-Rista. Nejsem sociolog, mám jen malé rigorosum ze sociologie, ale z doby, kdy byla na fakultě už několik let jako obor zrušena. A ve svém vlastním oboru jsem primárně zaměřen na „první filosofii“, tj. nikoli na záležitost „přírody“, ani na záležitost člověka jako „politického živočicha“, ani lidskou religiozitu a lidské představy o Bohu (nebo vůbec o božských věcech). To ovšem neznamená, že o tom všem nemohu nic říkat, protože na to nejsem „odborník“; jsem přesvědčen, že filosof se zásadně může zabývat čímkoli a že tím eo ipso nepřekračuje nutně své filosofické kompetence. Poznatky odborných disciplín by měl znát a respektovat, ale bylo by vážnou chybou, kdyby z nich vycházel jako z jistot a kdyby je nepodroboval své kritické reflexi. (Srv. první věty Einsteinovy přednášky o socialismu.)

20

Byl jsem asi vybrán proto, že se vyjadřuji pozitivně o socialismu a někteří (ne všichni) mne za socialistu považují. Je tomu tak ovšem proto, že jsem prostě nemohl mlčet, když lidé nejrůznější

provenience, kteří za komunismu byli potichu nebo dokonce spolupracovali, najednou hlasitě dehonestovali a denuncovali socialismus, jako by ten byl vinen vším zlým, co spojujeme s obdobím komunistického uzurpování moci, jež u nás trvalo čtvrt století a v řadě jiných zemí až tři čtvrti století.

21

Dělení na pravici a na levici je špatné a matoucí. Důsledná politická a sociální orientace podle okolností vyžaduje někdy být „napravo“ a jindy „nalevo“. Podobně jako někdy je třeba být radikální, zatímco jindy umírněný (jak to říkal Karel Havlíček). Jasný a zřetelný musí být cíl resp. směřování k němu; prostředky je třeba volit podle okolností. Ovšem prostředky se nikdy nesmí dostat do rozporu s cílem - prostředky musí být vždy voleny tak, aby se nestaly překážkou k dosažení nebo aspoň k přiblížení k cíli. (Jak říkal Hegel: pravda není až na konci, ale musí být závazná po celou dobu cesty k tomuto konci.)

22

Nemyslím si, že konec Sovětského svazu, rozpad sovětského bloku států a zemí, a razantní oslabení bolševizmu (bolševistického komunismu) a tím zejména šancí nadále představovat protivníka a alternativu Spojených států a kapitalismu vůbec by znamenal nějaký velký předěl a snad dokonce konec vývoje moderní (a postmoderní) společnosti. Jsem hluboce přesvědčen, že největší změny nás resp. vás teprve čekají. Po ruské částečné regresi a částečném ústupu ze světové politiky se už pro Spojené státy a spojenou Evropu rýsují nové mocné síly, některé ještě daleko neevropštější a protievropštější než Rusko. Kapitalismus se v druhé polovině minulého století pokusil o jakousi „lidštější tvář“, ale poměrně rychle se jí zase zbavuje. V ničem podstatném se nenapravit, žádné jeho vítězství se nekonalo a nekoná.

23

Rádl (DF I, 257) v polemice s Will.Jamesem, který přirovnával situaci na konci antiky se situací katolicismu (v 13. a 14. století), upozorňoval na důležitý rozdíl: „protestantství se pokusilo o reformu víry, kdežto antika neměla co říci ke zmatkům doby“. Mohli bychom to říci také takto: antika sama neměla dost sil, aby se ubránila krizi a úpadku, ale potřebovala křesťany, aby z antiky zachránili, co se dalo, kdežto křesťanství mnohem později uprostřed krize a úpadku našlo síly k pokusům o reformy ze svých vlastních zdrojů (některé reformy se podařilo včlenit do katolictví, jiné nikoli, a to pak vedlo k reformaci a protestantismu. Bylo to tedy křesťanství, které v sobě našlo cílu k reformám.

24

Rádl se rozešel s katolicismem, ale nerozešel se s křesťanstvím, nýbrž naopak: své křesťanství prohloubil a upevnil.

25

Marxismus (odlišujeme však od Marxova učení) prohrál dvakrát: jako demokratický socialismus prohrál proti nacismu, jako nedemokratický resp. protidemokratický socialismus (tedy jako bolševizmus) prohrál proti demokratickému kapitalismu. V tomto smyslu je dnes marxismus mrtvý a nikdo ho už nevzkřísí, jak se zdá. To ovšem neznamená, že jeho následky nepřetrvávají.

26

Tak jako musíme rozlišovat mezi evangeliem a křesťanstvím, musíme rozlišovat také mezi křesťanskými zásadami a skutečností, skutečným životem lidí a společností (včetně církví), které se ke křesťanství hlásí. A podobně se to má se socialismem: jedna věc jsou základní myšlenky socialistické, jiná věc je skutečnost socialistických hnutí a stran, jak žijí a fungují v určité zemi a v určité době. Pod pojmenování „socialismus“ nemůžeme prostě shrnout všechno, co se nám líbí, pokud se sami k socialistickým ideám hlásíme, ani všechno, co se nám nelíbí, pokud jsme naladění proti socialismu.

27

V jistém smyslu platí, že socialismus vznikl proto, že křesťané (a jejich církve) selhali; tak to kriticky chápou tzv. náboženští socialisté. A bolševizmus (ale také fašismus a nacismus atd.) vznikl proto, že selhali socialisté, a to ve všech zemích (např. tím, že ve svých zemích podpořili vlády, které šly do války).

28

Krise socialismu je ve skutečnosti resp. svým původem a svou „podstatou“ krizí demokracie.

29

Co je vlastně spravedlivé? A co je spravedlnost? Spravedlnost není totéž co rovnost: to znamená, že spravedlnosti nelze dát průchod tím, že se zruší nebo nivelizují rozdíly.

30

Socialismus lze chápat z několika různých hledisek: jako vizi („utopii“), jako teorii (např. sociologickou), jako sociálně politický program, jako ideologii (ve smyslu „falešného vědomí“, které má zakrýt skutečné záměry a cíle), atd.

31

Ruský bolševizmus je z přísně marxistického hlediska anomálií, ba vlastně herezí: proti Marxově koncepci není důsledkem vývoje vnitřních rozporů buržoazní společnosti, ale je naroubováním „proletářské revoluce“ na rozkládající se převážně feudální společnost carství. Výsledkem je špatně fungující státní kapitalismus, který se ovšem nemůže volně („svobodně“) vyvíjet, protože je soustavně (a velmi diletantsky) reglementován a podrobován chaotické kontrole a někdy přímo teroru. Proto musel být vposledu neúspěšný v soutěži

32

Velkým, možná zásadním problémem socialismu je, zda vůbec může a má „vládnout“, zda „vládnutí“ není v bytostném rozporu s tím, co socialismus dělá socialismem. A hned vedle toho je třeba postavit a vidět druhou základní otázku: může se socialismus spojovat s masami a opírat se o ně?

33

Pokud bychom měli za to, že tzv. sociální aspekty či zřetele nelze přímo spojovat s vládnutím a dokonce se státním zřízením (to je přece ten hlavní problém tzv. sociálního státu !), znamenalo by to v důsledcích odluku „socialismu“ od státu, tedy jakousi obdobu odluky církve (církví) od státu. Organizovaný socialismus by pak nebyl a nemohl být ani jednou z politických stran, velmi by se přiblížil jakémusi sjednocenému odborářství, ale nutně by je přesahoval (do civilního, každodenního života, tj. za hranice zaměstnaneckých vztahů). Na „vůdcích“ socialismu jakožto „hnutí“ nebo něčeho podobného by se pak požadovala jistá distance od mocenské politiky.

34

35

36

37

01 Ať položíme počátky socialismu do kterékoli doby, vždycky zjistíme, že šlo o krizi. Nikdy nebyli jeho zastánci jednotní ani ideově, ani jako hnutí. Různí socialisté (ať už si tak sami říkali nebo ne; mezi předchůdce socialismu byli někdy započítáni i lidé, kteří si tak sami vůbec neříkali) se dovolávali leckdy i různé minulosti. Rozdílné, dokonce velmi rozdílné byly i představy o tom, jakými cestami by se hnutí a jeho aktivity měly ubírat. Jedno je všem socialismům a socialistům společné: chtějí napravovat společenské neřády a zejména vylepšovat životní podmínky těch nejpostiženějších. V tom ohledu navazují vlastně socialisté na velký proud, ano velkou tradici nápravnou, která začíná někdy ve 13. a 14. století a každému socialismu daleko předchází.

02 Mám za to, že to trefně vystihl Emanuel Rádl v jedné malé brožurce

- - -

... Vzdělaní pohané přestávali věřit - píše W. James; a *proto* umírali na marasmus, dodejme my. Will. James se zmiňuje také o tom, že prý „protestanté naložili s katolickými názory o Bohu“ tak, jako hellenističtí pohané s názory božstevch řeckých a římských. Nikoli: tu je maličký rozdíl: protestantství se pokusilo o reformu víry, kdežto antika neměla co říci ke zmatkům doby.

(0948-I., Dějiny filosofie I., Praha 1932, str. 257.)

- - -

Douglas Adams, 1980

Největší problém, nebo spíš jeden z největších problémů - je jich totiž víc - zkrátka jeden z mnoha největších problémů, pokud jde o vládnutí, je, koho se na to podaří sehnat. Přesně řečeno komu se podaří donutit lidi, aby si to od něho nechali líbit.

Abychom to shrnuli: je známo, že lidé, kteří nejvíc chtějí vládnout, se na to ipso facto nejmíň hodí. Abychom shrnuli předchozí shrnutí: tomu, kdo si dokáže zařídit, aby se stal prezidentem, by se v žádném případě nemělo dovolit, aby se jím stal. Abychom shrnuli shrnutí předchozího shrnutí: s lidma je to holt těžký.

A proto to vypadá, jak to vypadá: je řada galaktických prezidentů, kteří tak vychutnávají dobré bydlo a zábavu vyplývající z toho, že jsou u moci, že si většinou ani nevšimnou, že u moci nejsou.

Kdo asi může vládnout, když nikdo, kdo by vládnout chtěl, to dělat nesmí?

(Stopařův průvodce galaxií, díl II., Praha 2002, str. 133.)

- - -

Emanuel Rádl ¹⁹²⁴

... Vedoucím principem při mé úvaze jest přesvědčení, že reformace náboženská na počátku nového věku, tedy husitství, luterství, kalvínství, byla jen jednou fází velikého reformačního hnutí, zachvátivšího předně náboženství, ale pak i všechna zřízení občanského života, hnutí, které po třicetileté válce sice na nějakou dobu ochablo, ale vzplanulo znova v osvícenství, ve francouzské revoluci, ve filosofických, vědeckých, kritických, sociálních, politických hnutích předešlého století; kritika bible, útoky na katolictví, pozitivismus, / materialismus a také marxismus jsou, hledíme-li na ně se stanoviska náboženského, jen různé formy moderního hnutí reformačního, pokusy prudce zavrhnout staré přezítky, ale často velmi neobratně tápající po nových formách života a myšlení. Dosud žijeme v této reformaci; i jde v úvahách o poměru marxismu k náboženství o to, pochopiti, co bylo v marxismu jen časového, podmíněného náhodnými okolnostmi doby, a co v něm tvoří trvalé zreformování našeho života náboženského. K tomu cíli by bylo třeba formulovati náboženské učení Marxovo a druhých marxistů a řešiti jejich poměr k náladě jejich doby; studovati poměr jiných nemarxistických socialistů k náboženství a dále studovati dnešní situaci náboženského badání a cítění. Místo toho uvedu zde jen sumární poznámky.

(Pokrok v náboženství, Praha 1924, s. 1-2.)

- - -

Emanuel Rádl ¹⁹²⁴

Proti bolševické revoluci se staví reformace. Reformovati můžeme jen dané poměry, uznávající, že v nich jsou vedle chyb i věci správné. Reformátoři raději obnovují čistý, původní stav, upravující jej podle potřeb doby, než aby stavěli věci zcela nové. Reformovati v náboženství znamená, /4/ navazovati na dané náboženské poměry. Ježíš chtěl reformovati židovství, katolictví bylo pokusem o reformu prvotního křesťanství, protestantství reformou katolictví, a protestantství se stále reformuje. Tedy, katolictví jest naší minulostí, protestantství naším včerejškem, věda předešlého století pokusem zreformovati protestanství, a socialismus má býti pokračováním tohoto vývoje. Jsme děti osvícenství; děti husitství; jsme však potomky katolictví středověkého jako starověkého. Na těchto předpokladech jsme stavěli dnešní své ideály; zajisté i kritikou a bojem, ale přece jen kritikou *právě těchto* předpokladů, které dosud v našich názorech zanechaly zřetelné stopy. Toto navazování na minulost se zásadně liší od toho pojetí, které vyčítám z většiny našich spisovatelů o této otázce a které věří v jakési uměle sestrojitelné náboženství, v náboženství přirozené, citové, v náboženství, které nikdy nikde neexistovalo, leda ve fantasii Rousseauově; domnívají se, že lze vedle sebe postavit Husa a Laotse, sv. Františka z Assisi a Buddhu, bibli a vědy, Krista a Konfucia, a z této podivné sbírky prázdných jmen udělati novou víru. Trvám, že to jest principiálně pochybené bolševictví; bolševictví proto, že sestrojuje sociální zjev in abstracto na papíře, nedbajíc toho, že náboženství jsou u nás daná, dnešní, vládnoucí náboženství; od těch musí naše reforma vycházet a s těmi se musí socialismus vypořádati.

(Pokrok v náboženství, Praha 1924, s. 3-4.)

- - -

Emanuel Rádl ¹⁹²⁴

Socialismus

... Socialistické požadavky na křesťanství jsou m.j. tyto:

Socialismus sice není filosofií chudého člověka vůbec, ale největší jeho část by mohla býti nazvána organisovaným zápasem za práva chudých proti bohatým. Důsledek toho jest, že každé *pojetí náboženství, které stírá rozpor mezi chudými a bohatými*, učí na př., že Bůh jest stejně pro chudé jako pro bohaté, že kněz má býti v sociálních bojích zásadně neutrální (protože se stará o věci "duchovní") *jest falešné*.

Socialismus je vystavěn na demokratickém pojetí společnosti a proto žádá *demokratisaci náboženství* (což je víc než jen odpor k hierarchickému zřízení katolictví). Demokratické náboženství žádá jeho zpozemštění, zpraktičnění, odvrát od důrazu kladeného na "víru" a zdůrazňování praxe.

Socialismus žádá dále *nové hodnocení práce*, i tělesné práce v náboženství (ne víra, nejen čisté svědomí, nýbrž činnost). Žádá dále, aby *vědeckost se stala článkem víry* a nejen jakousi stydlivě trpěnou a mnohdy netrpěnou popelkou.

Co znamenají tyto požadavky pro křesťanství? Pro Ježíšovo učení? Pro katolictví? Pro husitství?

(Pokrok v náboženství, Praha 1924, s. 6.)

- - -

Emanuel Rádl ¹⁹²⁴

(co) "má být"

Parmenides udal tedy základní tón pro starověkou dialektiku a pro scholastiku; ba v jednom ohledu i novodobá filosofie se potácela a potácí za tímto dávnověkým vůdcem. Parmenides totiž předpokládá, že to, co jest, je už hotové, je možno pouze vzít na vědomí. Ale nemá pravdu ani on ani jeho nástupci, že existuje skutečnost, ať přírodní, ať duchová, kterou si pouze uvědomujeme. To co "jest", doopravdy ještě neexistuje, nýbrž "má být", tj. přejí si, aby to bylo, doporučuji to, je to program, ustanovuji to. I v tak jednoduchém případě jako ve větě "zlato je žluté" člověk teprve upozorňuje na žlutost, ustanovuje, že se jí má dbát, udává směr pro myšlení; naše výroky o tom, co jest, jsou jakoby provoláním ať žije! a výroky o tom, co není, mají v sobě tón: ať zhyne! Pravda "vítězí"; není nám dána.

Filosofie nové doby neměla dlouho porozumění pro Parmenida (a pro dialektiku), až je Hegel a fenomenologové znova probudili. Problém však, v jakém poměru jest to co jest, tj. co platí, k tomu co existuje, dodnes je nevyřešen.

(0948, Dějiny filosofie I., Praha 1932, s. 104.)

- - -

Emanuel Rádl ¹⁹²⁴

Chudí

Definoval bych za svou osobu poměr sociální demokracie k náboženství: "*Náboženství*: Jako jest náš program založen na vědě, na kritice a na víře v pokrok, tak žádáme, aby tyto zásady platily i v náboženství. Uznáváme vládu ducha nad tělem, chceme úplnou snášelivost náboženskou, ale práce proti každé pověře a proti politickému zneužívání víry jest naší povinností. Práva chudého člověka na plnou hospodářskou rovnost s bohatými jsou tak svatá, že žádná víra není správná, která přímému uznání jejich se vyhýbá.

(Sociální demokracie a náboženství, in: Dělnická osvěta 10, 1924, č.4-5, str. 38.)

- - -

Emanuel Rádl ¹⁹³³

Boj

Také ovšem má utlačovaný člověk právo a povinnost se bránit a vést boj jak individuální tak organisovaný, neboť všichni lidé jsou povinni bojovat za spravedlnost a za pravdu; svět však bude osvobozen ve jménu pravdy, nikoli ve jménu násilí.

(..., O ženském hnutí, Čin, Praha 1933, str. 46.)

- - -

Emanuel Rádl ¹⁹²²

Aktivita a rozum

Cítil jsem už dříve, ale uvědomil jsem si živě teprv za války, že hledání prostoty a naivního poměru k světu může se státi nebezpečným, není-li ovládáno rozumem, protože svádí k passivitě; cítil jsem, že cíl, popsati a pochopiti svět, nedává člověku opory v mravních otázkách. Mravní ležérnost jest nebezpečím, které v sobě skrývá nedůvěra k rozumu. Proto věřím dnes, že nestačí mluvíti o pochopení skutečnosti, o upřímné prostotě, hlubší než jest jakýkoli rozum, nestačí odevzdati se s čistým srdcem proudu dějství v důvěře, že naše přirozenost, splývající se samou podstatou věcí, zachytí jejich jádro; jest zapotřebí *nadto* aktivně a uvědoměle se stavěti proti skutečnosti a odůvodňovati, proč věci jsou, jakými jsou, a stavěti program, jakými býti mají. Tato činnost pak jest věcí rozumu; z rozumu plyne pravé uvědomění, pravé duchovní osvobození, na rozumu jest založen mravní poměr člověka k dějství; jedině na uvědomělých zásadách, jasně formulovaných a odůvodněných, pro všechny lidi pochopitelných a závazných může býti také založena moderní společnost. Ne instinkty, ne podvědomí, ne prostomyslnost, ne přirozenost lidská nebo národní, nýbrž rozum a abstraktní zákon jsou svrchovanými zásadami.

(..., O naší nynější filosofii, St.Minařík, Praha 1922, str. 37-8.)

- - -

Emanuel Rádl ^{1934,1935}

Bída

...; ne, že bych snad odsuzoval šmahem marxistickou ideologii; ale bídu lidskou je třeba *studovat* a je třeba konkrétně pomáhat, nikoli jen protestovat. ⁽¹⁹³⁴⁾

(Socialističtí radikálové, in: KR 8, 1934, str. 40.)

- - -

Takový jest smysl bídy: největší bída je tam, kde jí člověk nevidí, kde je s ní spokojen. A největší obtíž jest přesvědčit lidi, že to, co pokládají za nebe, je peklem, i naopak. ⁽¹⁹³⁵⁾

(Nebe a peklo, in: KR 8, 1935, str. 195.)

- - -

Emanuel Rádł ¹⁹²¹

**Bůh - jeho
místo**

Živý Bůh však má jen tam co dělat, kde se někdo rozhoduje; ten pak prosí Boha o posilu anebo se před ním schovává ...

(..., Náboženství a politika, J.Vetešník, Praha 1921, str. 69.)

- - -

Emanuel Rádł ¹⁹³³

Demokracie

Lidé si nesmějí být rovni špínou, nýbrž cílem, ideálem; bez duševních zápasů, bez energické snahy jít kupředu není demokracie.

(..., O ženském hnutí, Čin, Praha 1933, str. 40.)

- - -

Emanuel Rádł ¹⁹²⁹

Dějiny - obsah

Nikoli zachovávání, nýbrž přetvořování jest obsahem dějin.

(0003, Národnost jako vědecký problém, Praha 1929, str. 26.)

- - -

Emanuel Rádł ¹⁹³²

**Dějiny -
navazování**

Souvislost přítomnosti s minulostí není dána v historii vývojem, nýbrž svobodným činem muže, který dle své potřeby volí materiál minulosti pro přítomnost.

(O948, Dějiny filosofie I., Praha 1932, str. 29.)

- - -